

Talibanyň Owgan Türküstanyny puştunlaşdyrma maksatnamasy

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 25 января, 2025

Talibanyň Owgan Türküstanyny puştunlaşdyrma maksatnamasy

TALIBANYŇ OWGAN TÜRKÜSTANYNY PUŞTUNLAŞDYRMA MAKSATNAMASY

Mundan 200 ýyl öň Patyşa Russiýasynyň goşunyndan bir bölegi Hazar deňziniň kenarynda gala-berkitme guranda, olary uzakdan synlap duran türkmen atlylary munuň häzirki Türkmenistany basyp almaga taýýarlykdygyna düşünmekden geçen, gaýtam sarymeňiz, gök gözli, akýagyz gelmişekleri «boş işlere wagtyny giderýän gäwürler» diýip, ýaňsylapdyrlar.

Dek häzirem şeýle ýagdaý türkmenleriň we özbekleriň köpçülikleýin ýaşaýan Owgan Türküstanyny bolup geçýär.

Amyderýanyň boýunda Şordepe etrabynda ýaşaýan türkmen daýhanlary şu günlerde gije-gündiz durman kanal gazýan greýderleri we gum daşýan kamazlary şeýle biparhlyk bilen syn edýärler.

Taliban türkmenleriň «Hyştdepe» diýýän «Goşdepe maksatnamasyny» sessiz-üýnsüzje durmuşa geçirýär. Maksatnama Amyderýadan Owganystanyň gurak üç (Balh, Jüzjan, Farýab) welaýatyna suw äkitmeli 285 km-lik kanal bilen baglanyşykly.

Elbetde, gurak sebitlere suw äkidilip, ol ýerleriň ekerançylyga uýgunlaşdyrylmagy örän oňyn we peýdaly iş. Emma ýagdaý, gynansak-da, daşyndan görnüşi ýaly däl.

Maksatnamanyň düýp maksady sebiti puştunlaşdyrmak. Entek kanal-gazuw işlerine başlap-başlamanka kanalyň geçjek ugrundan puştunlara ýer satylyp başlandy.

Günorta Owganystandan puştun taýpa kethudalary, işewürleri, söwdagärler entek gazylmadyk kanalyň ugrundan müňlerçe gektarlyk ýer satyn almaga durdular.

Ýogsam bolmasa, Balh, Jüzjan, Farýab welaýatlarynyň ilatynyň 90%-inden gowragy türkmenlerden we özbeklerden ybarat ýerler. Eger ýer satylmaly bolsa, ilki bilen türkmenler bilen özbeklere satmaly, Taliban hökümeti bolsa günortadaky öz puştunlaryny bu ýerlerde ýerleşdirmäge dyrjaşýar.

285 km-lik kanalyň eýýäm 30 km-i gazyldy, emma ne ýerli türkmenler bilen özbekler, ne-de goňşy Özbegistan bilen Türkmenistan abanýan howpy duýýar.

Kanal 2-3 ýylyň içinde geçirilip gutarylsa, ýüz müňlerçe puştun maşgalasy günortadan Owgan Türküstanyna göçüp geler, şeýlelikde sebitiň demografik düzümi doly üýtgär.

Munuň özi Özbegistan bilen Türkmenistanyň narkotiki serişdeleriniň we terrorizmiň öýjügi bolan hem-de hiç kimsäniň gözegçilik edip bilmeýän Weziristan welaýatyna meňzeş sebit bilen goňşy boljakdygyny aňladýar.

Owgan Türküstanynyň demografik düzümi üýtgän ýagdaýynda Türkmenistan bilen Özbegistan häzirki asuda durmuşyny gündiz eli çyraly gözleselerem tapmasalar gerek. Şeýle-de serhetaňyrsy neşe söwdasy gaýtadan möwç alyberse, serhetýaka çaknyşyklaram az bolmaz.

Çaknyşyklar we ölümler Özbegistandyr Türkmenistan üçin adatdan daşary ýagdaýam bolsa, (ganojak) owganlar üçin gündelik durmuşyň bir parçasý, bolaymaly zat ýaly bolup gidipdir.

ABŞ-dyr NATO-ny halysalla ýadadan we ahyrsoňunda ýurtdan çykyp gitmäge mejbur edenem, owganlaryň, has dogrusy, puştunlaryň ölüm meselesinde äwmezeklikleri bolupdy.

Günbatar owganlary bombalap, gyryp-öldürip ýola getirip

bilmänsoň, ýurtdan çykyp gidenini gowy gördi.

90-njy ýyllarda Owgan Türküstany Talibana garşy gazaply garşylyk görkezipdi, hatda demirgazykly toparlar «Demirgazyk ýaranlygy» ady bilen bileleşik gurupdylar.

Taliban ikilenç şoňa meňzeş garşylyga uçramajak bolup düýpli çözgüdi durmuşa geçirmek bilen başagaý. Düýpli çözgüt – sebitiň demografik düzüminiň üýtgedilmegi.

Edil häzir Taliban üçin diýseň amatly şertler döredi. Kanalyň gurluşygy suwaryş maksatnamasynyň çäklerinde amala aşyrylýandygy üçin göräýmäge endişelener ýaly zadam ýok ýaly, gaýtam halk bähbitli iş ýaly bolup görünýär.

Aýratynam, öňki «Demirgazyk ýaranlygynyň» ähli ýolbaşçylary daşary ýurtlara gaçansoň, Taliban birinji gezek Owgan Türküstanyň üstüni gapyl basdy.

Şumat sebitde Talibana garşy durup biljek güýç ýok. Özbegistandyr Türkmenistan bolsa, Jeýhunýň garşy kenaryndaky babadaşlaryna gaňrylybam seredeýin diýenok.

Türkiýe barada aýdanda bolsa, Ankaranyň hiç wagtam Owgan Türküstany ýa-da owgan türkleri diýen dert-aladasy bolmandy.

Ankaranyň gyzyklanýan ýeke bir adamy bar, olam jeňbaz söweş lordy General Dostumdyr. Onuňam özüne nägilelik bildiren öňki kömekçilerini gündiziň günortany zorlukly alyp gaçyp, gynap, namyslaryna degmekden başga bilýän zady ýok.

Owganystanda syrty ýer tutmadyk özbek uruş lordy haçan kyn ýagdaýa düşse, hemme zadyny taşlap Türkiýä gaçyp geldi.

Dostum Ankaranyň özi üçin çykaran otuz ýyllyk çykdaýysyny ýele sowrup, suwa giderip gezse-de, Türkiýe ondan hiç el çekesi gelmedi.

Dostuma bil baglap, onuň üçin birnäçe ýylyny sarp eden özbek we türkmen ýaşlary häzir Eýranda, Türkiýede (çopançylykda, agyr gurluşyk işlerinde we beýleki gara işlerde) iň agyr işlerde iň pes hak-heşdek üçin işläp, güzeranlaryny dolajak bolýar.

Utançsyz özbek lideri bolsa maşgalasy bilen Ankarada döwletiň beren kaşaň köşgünde patyşalar ýaly ýaşaýar.

Bularyň barsyny bilip duran Taliban Owgan Türküstanyny puştunlaşdyrmak maksatnamasyny gyzgalaňly durmuşa geçirmegini dowam etdirýär.

Taliban aslynda ähli puştun hökümetleriniň arzuwy bolan maksatnamany amala aşyrýar. Mundan 130-140 ýyl owgan emiri Abdyyahman han Owgan Türküstanyna ilkinji puştun göçegçilerini ýerleşdiripdi.

Beýleki hökümetler döwründe-de, azam bolsa puştun göçi dowam edipdi. Netijede sebitde ep-esli derejede puştun diasporasy emele geldi.

Olar häzir **kandari** we **nakyl** ady bilen türkmenleriň hem-de özbekleriň arasynda ýaşap gelýärler.

Puştun göçi sebäpli ýene birnäçe ýyldan türkmenler we özbekler Owgan Türküstanynynda azlyga düşse, hem-ä olaryň barlygyna, hemem Türkmenistandyr Özbegistanyň serhet howpsuzlygyna howp abanar.

Ýagdaý şeýle bolýan bolsa, suw seňrikden agmanka önüni almak hökmany şert. Biziňki aýtmak.

Esedulla OGUZ,

Türkiýeli türkmen žurnalisti.

18.10.2022 ý. Publisistika